אוֹתָבֵיהּ – והרי רב פפא עצמו הקשה ממה שכתוב בברייתא שלוקה חָמֵשׁ פעמים, וּמַאַחַר דְּלֹא תָּנְיָא בברייתא שלוקה חָמֵשׁ, אלא לוקה סתם, כמו שיישב עתה, מַאי טַעְמָא אוֹתָבֵיהּ – מדוע בתחילה הקשה מהברייתא. מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַב **פָּפָּא, אָנָא** סָבְרֵי – אני סברתי שדברי אביי שלוקה אף משום 'מִכֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן' **לָאו** גְּמָרָא **הִיא** בְּיָדֵיהּ – אינם מסורת בידיו מרבותיו, אלא מסברא אמר זאת, ולכך בדיתי את לשון הברייתא בכדי לראות אם אכן יקבל את הקושיא **וְהָדַר** בֵּיהּ – ויחזור בו, ולא ידחוק את עצמו לתרץ את הברייתא לפי דבריו, **וְלֹא** יָדְעָנָא – אך לא ידעתי דְּגְמָרָא **הִיא** בְּיָדֵיהּ – שבאמת מסורת היא בידיו מרבותיו, שלוקה גם משום לאו זה, **וְלכן לֹא** הָדַר בֵּיהּ – לא יחזור בו, אלא ידחוק את עצמו לתרץ את הברייתא לפי דבריו. ולאחר שבחנתי וראיתי שאכן קבלה היא בידו, העמדתי את הדברים על האמת, שלא נאמר בברייתא כלל שלוקה חמש פעמים, אלא לוקה סתם:

שנינו במשנה: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר כו' אין חייב עד שיאכל שני חרצנים וזג. אלו הן חרצנים ואלו הן זגים, החרצנים אלו החיצונים, הזגים אלו הפנימים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, שלא תטעה, כוזג של בהמה, החיצון זוג והפנימי עינבל:

הגמרא מביאה שהתרגום הוא כשיטת רבי יוסי: **אָמַר** רַב **יוֹסֵף, כְּמַאן** – כאיזו שיטה מְתַרְגְּמִינַן – אנו מתרגמים את מה שכתוב באיסור אכילת הענבים בנזיר (במדבר ו ד), 'מֵחַרְצַנִּים וְעַד זָג', באופן זה, 'מִפּוּרְצָנִין וְעַד עֲיצּוּרִין', תרגום זה הוא כְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי, שסבר שהחרצנים הם הפנימיים, והזגים הם החיצוניים. שהרי התרגום של חרצנים הוא 'פורצנין', שפירושם הוא 'גרעינים', והתרגום של זגים הוא 'עיצורין', שהם הקליפה החיצונית:

משנה

סְתָם נְזִירוּת – מי שקיבל על עצמו נזירות ולא פירש לכמה זמן קיבל, חלה עליו נזירות למשך שְׁלֹשִׁים יוֹם, לפי שאין נזירות פחותה מכך. ומתוך דין זה עולה דין נוסף, שאם גִּילַּח הנזיר את שערו בתוך ימי נזירותו, **אוֹ** שֶׁגִּילְּחוּהוּ לְכָמִּטִּים, **סוֹתֵר** מימי נזירותו שָׁמָּנָה עד עתה, ומתחיל למנות שְׁלֹשִׁים יוֹם, כדי שבסיום הנזירות, שהוא מחויב לגלח את שערו, יהיה לו שער שגדל במשך שלשים יום. לפי שתנאי הוא בקיום מצות התגלחת במלאת ימי נזירותו, שאין מצוה זו מתקיימת אלא אם כן גדל שערו קודם לכן במשך שלשים יום, כשיעור משך נזירות הפחותה ביותר. המשנה עוברת לפרש את פרטי איסור הגילוח: נָזִיר שֶׁגִּילַּח את שערו בֵּין בָּזוּג – מספרים, בֵּין בְּתַעַר – סכין חדה, **אוֹ** שֶׁסְּפָפָהּ – שעקר את השער בידו, אפילו רק כָּל שֶׁהוּא – שערה אחת, חַיָּיב מלקות, משום שעבר על איסור לא תעשה שנאמר (במדבר ו ה) 'תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ':

גמרא

הגמרא מסתפקת בטבעו של השער, היאך היא דרך גדילתו: אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, הַאי מַזְיָא – השער, כשהוא גדל, מִלְּתַחַת רַבִּי – האם מלמטה הוא גדל, מצד שורשו, שהשערה יוצאת מהגוף וגדלה, **אוֹ** מִלְּעֵיל – או מלמעלה, בקצה השערות, שהיא מתארכת שם והולכת, אבל החלק המחובר לגוף נשאר במקומו לעולם כל זמן שהשערה קיימת. מבררת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ – לאיזה דין משנה ספק זה, לְגַבֵּי נָזִיר שֶׁגִּילְּחוּהוּ לְיָמִּטִּים בעל כרחו, ולא גילחו את שערותיו עד השורש אלא שִׁיירוּ בּוֹ – בשערותיו כשיעור שהוא ארוך דיו כְּדֵי לָכוּף – שאפשר לכופף **רֹאשׁוֹ** של שיער [של השערה] שיגיע לְעִיקָּרוֹ – לשורשו, שאי אָמְרַתְּ מִלְּתַחַת רַבִּי – שאם תאמר שהשער גדל משורשו, במקום שהוא מחובר לגוף, אם כן הרי את שערות הַנְּזִירוּת – אותן השערות שהיו לו כשקיבל על עצמו נזירות, הָא שַׁכְּלֵיהּ – הרי לקחו ממנו הליסטים, שהרי השער שהיה עליו קודם לכן נתרחק מן הגוף וצמח אחר תחתיו, וכיון שגילחו הליסטים את ראשי שערותיו נמצא שנטלו ממנו את שערותיו שהיו עליו בעת קבלת הנזירות, שחלה עליהם קדושת נזירות, ונותר עליו רק שער חדש שגדל אחר כך, ומכיון שכך צריך לסתור שלשים יום כדין המבואר במשנה, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מִלְּעֵיל רַבִּי – גדל מלמעלה, שהוא הולך ומתארך אבל החלק המחובר לגוף נשאר במקומו, אם כן מַאי דְּאַקְּרֵישׁ – החלק התחתון של השערות, שהיה לו בשעה שקיבל על עצמו נזירות, ועליו חלה קדושת נזירות, הָא קָאֵים – הרי הוא קיים, וכיון שיש בראשו שיעור חשוב של אותו שער [–כדי לכוף ראשו לעיקרו] שהיה עליו בעת קבלת הנזירות, יכול לקיים בו מצות תגלחת, וממילא אין צריך לסתור נזירותו. הגמרא מוכיחה שהשער גדל בקצהו העליון: תָּא שְׁמַע מֵהָא אִינְּבָא חַיָּה – בא ולמד ראיה מִכִּינָּה חיה המצויה בשער הראש, דְּקָאֵים – שעומדת באופן תדיר בְּעִיקְּבָא דְּכִינְּתָא – בקצה השערה שסמוך לראש, ויש להוכיח מזה לעניינו, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – אם יעלה בדעתך לומר שמִּלְּתַחַת רַבִּי – שהשער גדל מחלקו התחתון, אם כן בְּרִישָׁא דְּכִינְּתָא בָּעֵי לְמֵיקַם – היתה הכינה צריכה להיות בראש השער. כי אף אם בתחילה ישבה בתחתית השער, הרי לאחר זמן גדל השער ונתרחק מן הגוף, והיתה הכינה עולה עמו ולא היתה נשארת למטה סמוך לגוף. ומכיון שהיא מצויה למטה מוכח שחלק השער הסמוך לגוף נשאר במקומו ורק קצהו גדל והולך. דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אפשר לומר שמִּלְּתַחַת רַבִּי – השער גדל מחלקו התחתון, ואכן היתה הכינה צריכה לעלות עמו, וְאולם אַגַּב חִיּוּתָא נָחִית וְאָזֵיל אִינְּבָא – מכח חיותה יורדת והולכת הכינה תמיד וחוזרת אל שורשי השער. הגמרא מוכיחה שהשערות גדלות מלמטה: תָּא שְׁמַע, אִינְּבָא מֵהָא בְּרִישָׁא דְּכִינְּתָא – הרי אנו רואים שֶׁכְּפִינָּה מתה נמצאת בראש השער, בקצהו המרוחק מן הגוף, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם יעלה בדעתך לומר שמִּלְּעֵיל רַבִּי – שהשער גדל מחלקו העליון, שקצהו מתארך והולך, אם כן בְּעִיקְּבָא דְּכִינְּתָא בָּעֵי לְמֵיקַם – יש לה לכינה לעמוד בתחתית השער, סמוך לראש, שהרי שם היתה בחייה [כפי שאמרנו למעלה] ושם מתה, ואינה יכולה לעלות לגובה השערות. אלא מוכח שהשער גדל מלמטה והכינה עולה עמו ועל ידי כן היא מגיעה לראש השער. דוחה הגמרא: הָתָם נַמִּי – גם בזה יש לדחות ולומר שבאמת השער גדל מלמעלה, ואף על פי כן בשמתה עולה היא לראש השער ואינה נשארת למטה, מַשּׁוּם דְּלֵית בָּהּ חֵילָא – שאין בה כח [שהרי מתה היא], לכן שָׁרְגֵי שָׁרְיָא וְאָזֵיל – נשמטת לצד ראש השער, שהוא תלוי כלפי מטה, מאחר שאינה יכולה להתפס בשורש השער, ואין ראיה שהשער גדל מלמטה. הגמרא מוכיחה בצורה אחרת שהשער גדל מלמטה: תָּא שְׁמַע מִבְּלוֹזִרִית דְּכוּשַׁיִּים – מהבלורית שמגדלים הכושיים בראשם, שדרכם לגלח את כל שער הראש ומניחים רק שער מועט, וקולעים אותו לכל אורכו עד שהוא קשור ומהודק אצל שורשו בסמיכות לראש, דְּבָתַר דְּמָנַדְּלִין לָהּ – שלאחר שקולעים את הבלורית, כלומר לאחר שחולף זמן משעת הקליעה, רַפְיָא מִלְּתַחַת – מתרופף ההידוק בסמוך לראש. ומזה יש להוכיח לענייננו, כי בודאי הקשר מתרופף בסמוך לראש מחמת השער החדש שצומח ונוסף שם, שהוא אינו קלוע. דוחה הגמרא: הָתָם נַמִּי – גם בבלורית הכושיים, יש לדחות ולומר שבאמת השער גדל מלמעלה, ומה שמתרופף ההידוק בסמוך לראש, זה אַיְידֵי דְּקָמְטָא הִיא מַשִּׁיכְבָא (דְּ)רַפְיָא – מתוך שהקליעה מתקמטת בעת ששוכב האדם וראשו לוחץ עליה, מתרופף הקשר במקום ההידוק סמוך לראש, ואין מכך ראיה שהשערות גדלות מלמטה. הגמרא מוכיחה בצורה אחרת שהשערות גדלות מלמטה: תָּא שְׁמַע, מִפִּקְּרָתָא – מהצבע האדום שצובעים בו את שערן של הבהמות, והצבע גורם לשערות להידבק יחד כגוש אחד, דְּרָפֵי עַמְּרָא – שלאחר זמן מתרפה הצמר מעט מִלְּתַחַת – מלמטה, במקום חיבורו אל הגוף, וְתָנְיָא – ופעולה זו של צביעת שער הבהמות שנויה במסכת בכורות (נח:) לגבי מעשר בהמה, שצריך להעביר את הבהמות אחת אחת בפתח צר, ולצבוע כל בהמה עשירית בצבע אדום [–סיקרא] ולהקדישה למעשר בהמה. וְתוּ – ועוד ראיה ממה שמצינו כַּד צָבְעֵי סָבְיָא דִּיקְנָהוֹן – כאשר אנשים זְקֵנים צובעים את שער זקנם הלבן בצבע שחור, ובמשך הזמן חְוָורָן – מתלבנים

עֵיקְבֵי נִימְהוֹן – חלקן התחתון של שערותיהם, במקום חיבורן לגוף, שְׁמַע מִינָּהּ ממציאות זו, שהשיער מְלַתַּחַת רַבִּי – מלמטה הוא גדל, במקום החיבור, והשיער החדש שצומח שם אינו צבוע, ונראה כאילו הוסר הצבע שם, אבל אילו היה השיער גדל מלמעלה היה מלבין החלק המרוחק מן הגוף.

הגמרא מסיקה: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להיווכח מכך שהשיער גדל מלמטה, כי ראיה נכוחה היא ואין לה דחיה. ומתוך כך מוכרע הספק לגבי נזיר שגילחוהו ליסטים ושיירו בו שיער שיש בו כדי לבוף ראשו לעיקרו, שלפי מה שהכרענו שהשיער גדל מלמטה חייב הנזיר לסתור הכל, כיון שהליסטים גילחו את השיער שהיה עליו בשעת קבלת הנזירות. הגמרא מקשה: וְאֶלָּא מעתה קשה הָא דְּתַנְיָא בברייתא, נָזִיר שֶׁגִּילְּחוּהוּ לִסְטִים וְשִׁיירוּ בּוֹ שיער שיש באורכו שיעור הראוי כְּדֵי לָבוֹף את רֹאשׁוֹ לְעִיקָּרוֹ, אֵינוֹ סוֹתֵר שלשים יום. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם ברצונך לומר [כפי שהכרענו] שהשיער מְלַתַּחַת רַבִּי – מלמטה הוא גדל, אם כן ראוי הוא לְיִסְתּוֹר את נזירותו, שהרי הליסטים גילחו את השיער שהיה עליו בשעת קבלת הנזירות, וכדלעיל.

מתרצת הגמרא: שיש להעמיד הברייתא בְּגוֹן שֶׁגִּילְּחוּהוּ אַחַר מְלֹאת – ביום השלשים של נזירותו, קודם שקיים את המצוות הפוטרות אותו מן הנזירות, גילוח והבאת קרבנות, וּמַנִּי – וכדעתו של מי נשנית הברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר במשנה לעיל (טז. טז:) כָּל אַחַר מְלֹאת, שִׁבְעָה סוֹתֵר, כלומר, כל נזיר שנטמא במת לאחר שנשלמו ימי נזירותו, אינו צריך לסתור את כל נזירותו כדין נזיר שנטמא בתוך ימי נזירותו, אלא ממתין שבעה ימים בלבד, ולשיטתו יש לומר שכמו כן נזיר שגילחו את שערו לאחר מלאת ימי הנזירות לא ימתין שלשים יום אלא שבעה ימים ויוכל לקיים מצות גילוח [וזהו אם לא הניחו בראשו שיער כלל, אבל אם הניחו בו שיער בשיעור שיש בו כדי לבוף אין צריך להמתין כלל אלא יגלח מיד, וכפי שהגמרא מבארת והולכת].

הגמרא מברררת: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאם נתגלח לאחר מלאת ימי נזירותו די לו להמתין שבעה ימים עד שיקיים מצות גילוח, ואין אומרים שימתין שלשים יום כשיעור נזירות כדי שיוכל לקיים בשערו מצות גילוח, לָיְלִיף – למד תִּגְלַחַת טָהֳרָה – סתירת נזירות בלא טומאה [היינו סתירה שבאה על ידי גילוח, כגון שגילחוהו ליסטים, ולא על ידי טומאה], מִתִּגְלַחַת טוּמְאָה – מסתירת נזירות שבאה על ידי טומאה, מָה תִּגְלַחַת טוּמְאָה – כשם שסתירת נזירות של טומאה דינה שאם נטמא לאחר מלאת אין צריך להמתין אלא שִׁבְעָה ימים, ואז יביא קרבנותיו ויסיים נזירותו, אַף תִּגְלַחַת טָהֳרָה – אף מי שנסתרה נזירותו על ידי גילוח ולא על ידי טומאה, דינו שאם אירע לו כן ביום סיום הנזירות, סותר רק שִׁבְעָה ימים, וְקִים לְהוּ לְרַבָּנָן – וידוע להם לחכמים שכָּל שִׁבְעָה יוֹמִין – במשך שבעה ימים אָתְיָא מַיָּיא – מגיע וצומח שיער בשיעור שיש בו כְּדֵי לָבוֹף רֹאשׁוֹ לְעִיקָּרוֹ, וכיון שהצריכה תורה להמתין שבעה ימים כשנתגלח שערו לגמרי, מובן מכך ששיעור זה נצרך כדי שיוכל הנזיר להתגלח, שבזה יש לו חשיבות שיער, ואם כן באופן שנשאר בו שיער של שבעה ימים יכול לקיים בו מצות תגלחת מיד ואינו סותר כלל:

שנינו במשנה: נָזִיר שֶׁגִּילַּח בֵּין בְּתַעַר בֵּין בְּזוּג אוֹ שֶׁפִּיפְּחָהּ כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב:

הגמרא מביאה ברייתא על פרטי איסור תגלחת בנזיר: תָּנוּ רַבָּנָן, ממה שהזכיר הכתוב (במדבר ו ה) 'תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ' אֵין לִי מקור שחייב מלקות אֶלָּא נזיר המגלח על ידי תַּעַר בלבד, אבל אם תָּלַשׁ את שערו, או מֵרַטּ – הסירו על ידי סם, או סִיפְּחָהּ – עקרו בידו, כָּל שֶׁהוּא – ואפילו רק שערה אחת, מַנַּיִן שגם אלו אסורים, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'קֹדֶשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ', שמשמע שלא יסירנו בשום דבר אלא יגדלנו פרע, ואם גילחו עובר בעשה, שלא קיים מצות גידול פרע, אלו דִּבְרֵי רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, מכיון שנאמר בתורה 'תַּעַר', אֵין לִי לחייבו אֶלָּא בְּתַעַר דווקא, אבל אם מֵרַטּ או תָּלַשׁ או סִיפְּחָהּ כָּל שֶׁהוּא פָּטוּר, ואינו עובר אפילו בעשה.

הגמרא מקשה על שיטת רבי יונתן: מדוע אינו עובר אף בעשה כשגילח שערו בשאר דברים מלבד תער, וְהָכְתִיב 'קָדוֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ', ובכל אופן שהוא חותך שערו הרי אינו מגדלו פרע וכמו שאמר רבי יאשיה.

מתרצת הגמרא: הפסוק 'קדוש יהיה גדל פרע' לא בא לאסור גילוח בשאר דברים המעבירים את השיער, אלא לְמֵימְרָא – בא לומר דְּאִם גִּילַּח לֵיהּ בְּתַעַר, קָאֵים עֲלֵיהּ – עובר עליו גם בַּעֲשֵׂה וְגַם בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

תַּנְיָא אִידָךְ – ברייתא אחרת שנויה בענין זה, נאמר בתורה 'תַּעַר', אֵין לִי לאסור באיסור לאו אֶלָּא גילוח על ידי תַּעַר, אבל אם תָּלַשׁ או מֵרַטּ או סִיפְּחָהּ כָּל שֶׁהוּא, מַנַּיִן שעובר על לאו זה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ', שמזה משמע שלא יעבור שום דבר על ראשו [וזהו באופן שמגלח בעין תער, דהיינו שקוצץ את השיער מעיקרו לגמרי, שזה נאסר אף באיסור לא תעשה.

הברייתא שואלת: וּמֵאַחַר שֶׁסּוֹפֵינוּ לְרַבּוֹת מתיבות 'לא יעבור' כָּל דָּבָר שמעביר את השיער, ולא רק תער, אם כן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – למה הוצרך הכתוב לפרש 'תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ', למה פתח בתיבת 'תער', היו שיאמר 'לא יעבור שער ראשו'.

משיבה הברייתא: לְפִי שֶׁלֹּא לָמַדְנוּ – לא היינו למדים לְתִגְלַחַת הָאַחֲרוֹנָה – לגבי חיוב התגלחת במלאת ימי נזירותו, שֶׁיִּהְיֶה בְּתַעַר דווקא, ומפסוק זה למדנו זאת, שמתוך שפירש הכתוב 'תער' לגבי איסור גילוח בתוך הנזירות, והיא תיבה מיותרת כאן, שהרי בכל המעבירים לוקה ולא רק בתער, יש להעמידה לגבי מצות הגילוח בסוף הנזירות, שתיעשה דווקא בתער. ולמה נצרך ללמוד מכאן דווקא שהתגלחת האחרונה של הנזיר נעשית בתער, משום שלְּלַמְּדוֹ בנזיר מְמֻצּוֹרָע שמגלח כל שערו ביום טהרתו בתער, אִי אֶפְשָׁר,